

Távközlőrendszerek külföldi értékesítése export fővállalkozásban

A távközlőrendszerek külföldi értékesítése (exportja) olyan *stratégiai célkitűzés*, amely alapvetően megszabja iparágunk fejlesztési- és exportpolitikáját.

A világpiacon az egyedi áru iránti kereslet csökkenő tendenciája mellett — különösen a fejlődő országok viszonylatában — egyre nagyobb súllyal jelentkezik a különböző jellegű, típusú származású, *árúk és szolgáltatások rendszere* iránti igény.

Magyarország az élelemtermelés terén a különböző növénytermesztési és állattenyésztési termelési rendszerek kiterjedt exportja mellett, jó néhány infrastrukturális területen is (egészségügy, oktatás) bonyolít le rendszerexportot.

Az elmúlt évben a BUDAVOX Rt. „Rurál telefonhálózatok műszaki és piaci lehetőségei” címmel egy tanulmányt készített, melyben annak lehetőségét tekintette át, hogy az iparág a fejlődő országok rurál távbeszélő hálózata fejlesztésében miként vehetne részt.

A tanulmány alap gondolata lényegében egy infrastrukturális rendszerexport megvalósítása; amelynek valóráváltása érdekében megalapozott és megfontolt intézkedésre lenne szükség. Az intézkedéseket megelőzően azonban még jó néhány akadály elhárítására van szükség.

Az akadályok között kiemelkedő helyen állnak azok a főleg ismeretek hiányából adódó, szemléletbeli ellenvetések, amelyek képesek egy ilyen nagyjelentőségű kezdeményezést is elfojtani.

Ennek megelőzésére tűzte a távközlési klub tavaszi összejövetelei témájául a távközlési rendszerek létrehozása és exportja főbb kérdéseinek megvitatását. Az első tavaszi összejövetelre szólító meghívó vitaindító gondolatai — „Képes-e rendszerexportra iparágunk?” címet viselte és a vitához valóban csak indító impulzust adott.

A három alkalom — amikor a klubtagok összejöttek — bizonyította a téma iránti fokozott érdeklődést; a hozzászólások pedig — amelyek a nehézségeket nyíltan feltáró, szenvedélyes hangvételűek voltak — s téma időszerűségét mutatta.

Annak érdekében, hogy a témában érdemi döntések, intézkedések is történjenek — szükségesnek tartjuk a vitát tovább folytatni, de mindenekelőtt szeretnénk azokat az ismereteket közreadni, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy az előbb említett akadályok leküzdhetők legyenek.

Az alábbiakban közreadott ismeretanyag zömmel dr. Kozma Ferenc „Mire képes a magyar népgazdaság” című könyve alapján került összeállításra.

A rendszerexport alapelemei

„Exportra kerülő rendszer” olyan termék (hardware) és szolgáltatás (software) rendszer, amely a partnernél is működőképes.

„Termelő rendszer”, az az itthoni rendszer, amely képes az exportra kerülő rendszert létrehozni, kiszállítani és a partnernél kifogástalanul működtetni.

„Árnyékrendszer”, ugyancsak itthoni rendszer, amely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a termelőrendszer korszerű, jól működő exportrendszereket hozhasson létre. Az exportálandó rendszernek itthon is fejlettnak és működőnek kell lennie, másképpen a termelő rendszer nélkülözi a kísérleti terepet és a referencia bázist.

Az exportra kerülő rendszer és az árnyékrendszer együttesen a „*működő rendszer*.”

A működő rendszer, mint minden rendszer, alrendszerekből és elemekből áll: áruból, szolgáltatásokból. Azonban az alrendszerek és az elemek közötti funkcionális kapcsolatok összességét önmagában is használati értéknek lehet tekinteni; a rendszerhez kapcsolódott anyagi és szellemi temékek összessége pedig az elemek egyenkénti használati értékéhez képest magasabb rendű használati értéket képez.

A rendszer tehát nem pusztán áru- és szolgáltatáshalmaz, mivel minden egyes áru és szolgáltatás helye, valamint funkciója eleve megtervezett, hanem *magasabbrendű használati érték*.

A működő rendszerek fajtái

A működő rendszerek mindenekelőtt *használati érték* funkciójuk szerint különböztethetők meg: eszerint vannak *technológiai* (termelési) és *infrastrukturális* rendszerek.

A technológiai (termelési) rendszerek

A technológiai rendszerek exportjának *jó funkciója* valamely *termelési kultúra* fokozatos átültetése más országba. A szállító vagy exportáló ezt vállalja, vagyis többet, mint komplett gyárberendezés, esetleg kulcsrakész üzem szállítása. Ez annyit jelent, hogy

- a) le kell szállítani a *kulcsra kész* üzemeket, esetleg üzemek összefüggő hálózatát, beleértve a kiegészítő és melléküzemeket is;
- b) meg kell *tervezni* az ipari (mezőgazdasági) hálózat területi elhelyezését, kiépíteni a szállítási, energiaellátási, vízellátási, egészségügyi, oktatási, távközlési *infrastrukturát*;
- c) párhuzamosan, vagy későbbi időpontban *létrehozható* az adott technológia termelő eszközeit gyártó iparág is;
- d) ki kell *képezni* az üzemeltető szakembergárdát, beleértve a betanított gépmunkásokat, szakmunkásokat, művezetőket, technikusokat és mérnököket, de esetleg az üzemszervezőket, számviteli és egyéb adminisztratív állományt is;
- e) folyamatosan *el kell látni* a működő üzemeket alkatrészekkel, licencekkel, berendezésekkel és biztosítani kell a termelési tapasztalatok folyamatos áramlását;
- f) segítséget kell nyújtani az értékesítési hálózat megszervezéséhez;

- g) a későbbiek folyamán, fokozatosan meg kell teremteni az önálló szakoktatást, valamint a fejlesztő-kutató bázist.

A felsorolt feladatok a rendszer egészének exportjára vonatkoznak. A kapcsolat kezdete legtöbbször egy-két kulcsrakész üzem exportja, az export fővállalkozónak azonban fel kell készülnie a rendszer egészének exportjára is.

A „donor” ország szakembergárdájának egyik legfontosabb feladata kipuhatolni és eltalálni azt a maximális technológiai szintet, amely még képes meghonosodni az adott fejlettségű termelőerőkkel rendelkező közegben, és kezdetben ezt — csakis ezt — szabad tiszta lelkiismerettel rendszerként ajánlani, mivel ezt lehet majd termelési kultúraként megőkeresztetni.

Az infrastruktúra rendszerek

Az infrastruktúra rendszerek exportjának fő funkciója lényegében megegyezik a termelési rendszerekével: itt természetesen *szolgáltatási* hálózat kiépítéséről van szó, amelynek segítségével *harmadik szektorbeli kultúrát* tudunk a partnerországban meghonosítani.

E kultúrák zöme tömegigényeket kielégítő információs, egészségügyi, oktatási, tömegközlekedési, közvilágítási stb. hálózat. Működése tehát rendszerint nem hoz létre kézzelfogható anyagi javakat, hanem megteremti azt a társadalmi közeget, amely az anyagi javak temeléséhez elengedhetetlen.

A szolgáltatási hálózatok jellegzetessége még, hogy igen sok létesítményből tevődnek össze, ennél fogva jóval nagyobb a költségeik építési hányada, mint az ipari vagy mezőgazdasági kultúráknak.

A szolgáltató hálózatok fajlagos munkaerőigénye is nagy, a képzésnek és a szervezési tapasztalatok átadásának nagyobb a szerepe, mint a termelési rendszerek exportjának esetében.

Az exportálónak e rendszerek kivitelével kapcsolatban a következők vállalására kell felkészülnie:

- a kívánt *szolgáltatást biztosító* objektumok kulcsrakész szállítása (távbeszélő központok, kábelhálózat, egészségügyi intézmény, szálloda stb.)
- meg kell *tervezni* a szolgáltató hálózat területi elhelyezését, *kiépíteni* az objektumokat ellátó közműveket (vízellátás, villamosenergia stb.)
- a gépi berendezések karbantartását szolgáló üzemek létesítésére, amelyekből esetleg fokozatosan létrehozható a berendezéseket gyártó ipar is;
- az üzemeltető szakembergárda kiképzésére (elektromos és mechanikus műszerészek, gép-kocsivezetők stb.)
- folyamatos anyag, ill. tartalék alkatrészellátásra;
- a hálózat egészének működtetéséhez szükséges tapasztalat (szakigazgatás, tervezés, hatósági tevékenység stb.) átadására;
- önálló fejlesztő és kutató bázis megteremtésére és hazai szakoktatási intézmények létesítésére, kutató- és oktatószemélyzet ideiglenes kiküldésére.

Az infrastruktúra rendszerek átültetése az első látásra bonyolultabb feladat, mint a technológiáké; nagyobb szervezési, rendszeralkotási tehetséget követel, nemcsak az objektumok nagyobb számából és területi szétszórtságából következően, hanem azért is, mert

- a rendszerek maguk mindig jóval *egyedibbek*, az adott hely földrajzi és társadalmi értelemben vett testére szabottabbak, mint a technológiák (kivéve a mezőgazdasági technológiákat, melyek ugyanígy egyediek);
- a hazáról küldött szakembereknek a „beüzemelés”-ben való részvétele a lakosság széles rétegével való közvetlen kapcsolatot igényli, aminek számtalan nyelvi és egyéb sajátossága van;
- fokozottan hosszú távú ellátási kapcsolatok létesítését feltételezi a „donor” és a „receptor” ország között.

A távközlési rendszerek fajtái

A *távközlés*, mint ismeretes, a hírközlés azon ága, amely kétirányú információcserét villamos eszközökkel valósít meg.

A *távközlés* nem műszaki oldalát tekintve, általánosságban *egyfajta szolgáltatás* — a kétirányú információcsere lehetőségének biztosítása —, így kézzelfogható terméket nem állít elő és nem is forgalmaz. Ezen belül a távközlés különösképpen *személyes szolgáltatás*: mindenkinek igénye és jártassága szerinti saját készüléke van, amelyen át kapcsolatba kerül a távközléssel. A távközlés ezért az *infrastruktúra* fogalma alá tartozik.

A távközlés nem műszaki oldalán létezik egy speciális, egy kevéssé közismert terület, amely személytelen szolgáltatást nyújt és mindenkor mint valamilyen adott *technológiai folyamat* vagy rendszer szerves tartozéka. A távközlés ez utóbbi, speciális területét nevezzük *technológiai távközlésnek*, illetve szűkített értelemben magát a hálózatot *zártcélú távközlő hálózatnak*.

A technológiai távközlő rendszerek

A működő rendszerek közül a termelési kultúrához tartozó *szállító rendszerek* (vasúti szállítás, csővezeték szállítás stb.) nem nélkülözhetik a technológiai távközlést; a távközlés a szállító rendszerek *strukturális részét* képezi.

Hazánkban a technológiai távközlő rendszerek „*árnyékrendszere*” a MÁV-nál, az MVMT-nél, az OKGT-nál megtalálhatók. Sőt mind az erősáramú távvezetékek, mind a kőolaj- és gázz szállító vezetékek technológiai távközlésénél az „exportra kerülő rendszer” részben már rendelkezésre áll, részben fejlesztése folyik.

A technológiai távközlés jövőbeni szerepére vonatkozóan a kommunikációkutatás az alábbi megállapításokat teszi:

- A termelés folyamatában az anyag (energia) — átvitelt mind gyakrabban helyettesíti az információátvitel, emiatt a távközlési vonalak a

technológiai folyamat létfontosságú alkatelemeivé válnak.

- A társadalmi termelőtevékenység egyre szélesebb köre kapcsolódik az információk gyűjtéséhez, tárolásához, átadásához, feldolgozásához, valamint a tervezéshez, ami megint nem más, mint a jövőre vonatkozó információk kidolgozása.
- Az előbbiekből következően a termelőfolyamatban létrehozott új használati érték mind nagyobb hányada kapcsolatos a távközlési folyamatokkal.

A rendszer export magára a szállítórendszerre pl. komplett köolajvezeték rendszerre vonatkozhat. A technológiai távközlő rendszer szállítása a rendszerexporton belül mint „alrendszer export” vehető figyelembe. Az „alrendszer export” kapcsolódhat akár hazai, akár külföldi fővállalkozáshoz.

Az infrastrukturális távközlőrendszerek

Az infrastrukturális kultúra terén a távközlésnek meghatározó szerepe van az államigazgatásban, a termeléselosztás- fogyasztás zavartalan folyamatának biztosításában, ezért a világ legtöbb országában ezt a fajta távközlési szolgáltatást *állami feladatként* látják el, leginkább a *postai igazgatások* szervezetében.

Hazánk postai távközlő hálózata mint „árnyékrendszer” igen változatos képet mutat, a legkorszerűbbtől (úrtávközlés, nagycsatornaszámú koaxiális átviteli rendszerek, crossbar távbeszélő központok stb.), az igen elmaradottakig (légvezetékes átviteli utak, előregedett nagyvárosi kábelhálózat és központok stb.) minden megtalálható. Elmaradásuk felszámolásának azonban nem műszaki, hanem gazdasági akadályai vannak.

Árnyékrendszerünkben azonban megtalálhatók azok a korszerű elemek, alrendszerek (átviteltechnikai, központi hálózati, kábelhálózati, mikrohullám hálózati stb.), melyek lehetővé teszik az export kísérleti terepét, ill. referencia bázisát.

Ha az „exportra kerülő rendszer”-t, mint egy ország távközlő rendszerének alrendszerét (pl. átviteltechnikai gerinc irány, nagyvárosi al-, fő- és tranzit központ hálózat stb.) tekintjük — egyrészt rendelkezésre áll; másrészt (pl. rurál hálózat stb.) fejlesztés alatt áll.

Lényegében az exportra kerülő rendszer és az árnyékrendszer együttése, mint *működő rendszer* a rendszer exporthoz nagyrészt rendelkezésre áll.

A termelőrendszer

Amint az előzőekben bemutatuk a rendszer exporthoz nélkülözhetetlen „működő rendszer”-ek; mind a technológiai távközlő rendszerek, mind az infrastrukturális távközlő rendszerek területén többekévé komplexnek tekinthetők.

Hiányzik azonban az a „termelő rendszer”, amely képes az exportra kerülő rendszert létrehozni, kiszállítani és a partnernél kifogástalanul működtetni.

A termelőrendszer elemei a vállalatok, illetve egyéb intézmények (oktatási, kutatási stb.), tevékenységek és kapcsolatok.

A termelőrendszer létrehozásának feltételei:

- a megtermelt rendszer *elemek* minden minőségi és technikai *igényt* elégtítenek ki, és *ár* tekintetében is versenyképesek legyenek a külföldön;
- a hazai termelők számára a rendszer rájuk jutó elemének megtermeléséhez szükséges *termelési tényezők* bármikor előteremthetők legyenek, nem lehetnek sorolási és sorbanállási gondok, a beszállító vállalatok nem adhatnak prioritást más rendeléseknek sem rentabilitási, sem pedig egyéb okokból.

Amennyiben a két feltétel biztosított, úgy a működőképes, exportálható rendszer „összehozása” az *export fővállalkozási tevékenység* feladatkörébe tartozik.

Exportfővállalkozási tevékenység

Jogszabály szerint „*export fővállalkozásnak* az olyan tevékenység tekintendő, ahol egy vállalkozó (a fővállalkozó) — alvállalkozók tevékenységét és saját szolgáltatásait koordinálva teljesíti a külföldi megrendelő részére a szerződésben kikötött eredményt.”

Az export fővállalkozás lehetséges *tárgya*:

- a komplett berendezés,
- a komplex rendszer.

A „*komplett berendezés*” exportja alatt elsősorban meghatározott technológiai folyamat elvégzésére és teljesítmény elérésére alkalmas gépek — berendezések — tartozékok működőképes egységét (hardware) és szellemi szolgáltatásokat (software) kell érteni.

A „*komplex rendszer*” exportja alatt — amint azt már korábban részletesen tárgyaltuk — a „komplett berendezés” exportjának térben és időben kiterjedtebb, magasabb rendű változata értendő.

A *jogszabály* az export fővállalkozási tevékenység előmozdítása érdekében:

- kezdeményezésre szólítja fel a külkereskedelmi tevékenységre jogosult vállalatokat a *lehetőségek* megteremtése terén,
- együttműködési formaként a „*társasági szerződés*”-t ajánlja,
- a szellemi értékek exportját (szakember küldés, tervezési tevékenység, szakember képzés), valamint a szerelési és építési tevékenység exportját áruexporthoz, ill. komplett berendezés exporthoz kapcsolja,
- előírja, hogy az alvállalkozói teljesítések *deviza ellenértékét* — az anyagi és erkölcsi elismerés céljából — nyilvántartásba kell venni és az exportteljesítésként figyelembe vehető:
 - ha a *vállalat gazdálkodásának általános értékeléséhez az exporttevékenység is hozzátartozik,*
 - konvertálható export árualapok dinamikus növeléséhez nyújtható *pénzügyi kedvezményeknél,*
 - a *kötelező tartalékalap* mértékének kiszámításánál,
 - a konvertálható export áru alapok bővítését elősegítő *hitelkonstrukciónál,*
- lehetőséget ad arra, hogy az MNB középlejárátú célhitelt folyósítson,

- „fővállalkozói garanciális kockázati alap” létesíthető,
- elkülönített utaztatási devizakeretet biztosít.

A fentiekén túl az export fővállalkozáshoz teljesített szállítás után a *termelési adó* is visszatartható.

A *szerződési hálózatot*, amelynek bonyolult térbeli és időbeli menetrendje van, a fővállalkozó állítja össze, köti meg, hajtja, illetve hajtatja végre; gondoskodik az anyagi rendszer elemek megtermeltetéséről, a szolgáltatásokról, az építkezésekről, végigviszi a rendszer kiépítését az első objektum alapkövetelétől a működő hálózatig és a kiépült kooperációkig.

Az export fővállalkozó számára *ideális állapot* megteremtéséhez két feltétele van:

- a *termelőapparátus* magas — és egyenletesen magas — műszaki-gazdasági kultúrája,
- a *rendelésállományt* némileg meghaladó *kapacitások* léte a beszállítóknál.

Tekintettel arra, hogy Magyarországon jelenleg a fenti feltételek egyike sem áll maradéktalanul rendelkezésre — a *termelő rendszer* elemeit képező vállalatok és intézmények között —, olyan a működő rendszerek létrehozására orientált koordinációs tevékenységnek kell kialakulni, amelynek *eredménye* az összehangolt fejlesztési, kutatási és beruházási tevékenység, termelés és engineering tevékenység, s amelynek nyomán *eredményfelelősséggel* lehet vállalni a komplett berendezések, illetőleg a komplex rendszerek exportját.

Kockázati, érdekeltségi rendszer

Az export fővállalkozási tevékenység résztvevőinek kockázata és érdekeltsége, a szerződés kapcsolatrendszerében jut kifejezésre.

Hazánkban a külkereskedelem állami monopólium, ami azt jelenti, hogy *nemzetközi szerződéseket* csakis a külkereskedelmi tevékenység folytatására feljogosított vállalatok, intézmények köthetnek.

A belföldi szerződéses kapcsolati rendszernek két alapvető típusa létezik, mégpedig a „Bizományi szerződés” és a „Külkereskedelmi társasági szerződés”.

Bizományi szerződés

A *belföldi megbízó* a külkereskedelmi vállalatot megbízza azzal, hogy díjazás ellenében, saját nevében, a megbízásban foglalt feltételekkel, a megbízó javára külkereskedelmi szerződést kössön; a *bizományos* pedig arra vállal kötelezettséget, hogy a megbízás alapján a külkereskedelmi szakvállalattól elvárható gondossággal eljár a külkereskedelmi szerződés megkötése érdekében.

A magyar külkereskedelem tradicionálisan „*áru*” szemléletű, amely a szerződésben, mint kényszerkapcsolatban nyilvánul meg. A megbízó viseli ugyanis az ügylet teljes kockázatát, reá hat ki a szerződés tartalma.

A bizományos érdeke a külkereskedelmi szerződés *megkötéséhez* fűződik, továbbiakban azonban a szerződésben foglaltak teljesítése, avagy nem teljesítése őt már közvetlenül nem érinti; a kockázat viselésében nem vesz részt.

Külkereskedelmi társasági szerződés

Külkereskedelmi vállalat, valamint belföldi vállalatok közös gazdasági érdekeik előmozdítására abban állapodnak meg, hogy egyrészt a külkereskedelmi tevékenység, másrészt ezzel összefüggő termelés területén együttműködnek; az elért nyereségből közösen részesednek, a veszteségeket közösen viselik; megállapodásuk arra is kiterjedhet, hogy az ehhez szükséges anyagi eszközöket közös rendelkezésre bocsátják.

A külkereskedelmi vállalat a külkereskedelmi szerződést ugyancsak a saját nevében köti, de az ügylet kockázata itt már megoszlik; az ügylet sikere e formában már a külkereskedelmi vállalatnak is alapvető érdeke.

A külkereskedelmi társasági szerződésnek két alapvető típusa van:

- *améta típusú szerződés*, amikor a felek érdekeltsége csak az *értékesítésre* terjed ki,
- *pool típusú szerződés*, amikor az együttműködés az értékesítésen túlmenően, a *termelés területére* is kiterjed.

A termelő rendszerben lejátszódó folyamatok

A termelő rendszerben lejátszódó folyamatokat alapvetően meghatározza az, hogy áruexport, komplett berendezések exportja, vagy rendszerexport történik.

Tekintettel arra, hogy stratégiai célként a rendszerexportot határoztuk meg, az ehhez tartozó termelő rendszerben lejátszódó folyamatokat vizsgáljuk. A rendszerexport folyamatában benne foglaltaknak mindazok a mozzanatok is, amelyek az áru, illetve a komplett berendezések exportjához tartoznak, nevezetesen áru, illetve komplett objektum szállítása, szerelése, üzembe helyezése, kiképzés, szervizszolgálat stb. A rendszer export folyamatában alapvetően eltérő a korábbiakhoz képest, hogy hosszantartó és sokoldalú kapcsolat alakul ki a „donor” és a „receptor” között, ami megköveteli a folyamat szervezeti és koncepcionális integráltságát, valamint egységes külkereskedelempolitika szerinti kezelését.

A rendszer export folyamatának a következő főbb szakaszai különböztethetők meg:

1. Piacfeltáró és előkészítő tudományos-műszaki együttműködési szakasz.
2. Első objektumok átültetése.
3. Kooperációs, tudományos, műszaki együttműködési szakasz.
4. További objektumok átültetése.
5. A kooperációs, tudományos, műszaki együttműködési szakasz magasabb foka.
6. A hálózat teljes kiépítése, folyamatos munkamegosztás létesítése a „donor” és „receptor” között.

A rendszer export olyan *önierjesztő és öngerjesztő* együttműködési művelet, amelynek különböző szakaszaiban más-más, ismert és gyakorolt együttműködési forma dominál, a többiek egyidejű jelentéle mellett.

A domináns forma az egyes szakaszokban:

Az *első szakaszban* például a szakértők jelenléte, felmérő munkája rendkívül célratoró: nem egyszerű

tanulmányokat készítenek a partner megrendelésére, hanem felméri a helyi adottságokat és elkészítik az exportálandó rendszer tervtanulmányát.

A második szakaszban nem egyszerűen a megrendelt objektum gyártása és leszállítása folyik, hanem olyan objektum, amely egy, a jövőben fokozatosan kiépítendő hálózat egyik szerves elemét alkotja.

A hazai szakértők külföldi munkára való előkészítése nem általában kezdődik meg e szakaszban, hanem az eljövendő rendszer jövőbeni működési terepének ismeretében, arra orientálva.

A külföldiek magyarországi képzésében ugyancsak messzemenő prioritást kapnak azok, akik az eljövendő rendszer intellektuális magját fogják képezni a „receptor” országban. A második szakasz kulcsfigurája tehát a kezdő objektum — mint a rendszer magja és jövőbeli terjedésének „epicentruma” — de egyidejűleg meg kell kezdeni a tovafejlődés alapvető feltételeinek megvalósítását is.

A harmadik szakasz a létesített hídfő-állás megerősítése. További nagyobb létesítmények kiszállítása itt még nem történik, legfeljebb ennek tervei készülnek. Teljes erővel folyik ellenben a meglévő létesítmény zavartalan funkció képessége feltételeinek biztosítása: a folyamatos anyag és alkatrész pótlás kiépítése, az objektum „beüzemelése”, a helyi szakemberek gyakorlati képzése, valamint a „receptor” további fejlesztési terveinek elkészítésében való segítségnyújtás.

A negyedik szakaszban további objektumok nagyobb arányú szállítására és felszerelésére kerül sor.

Az objektum szállító periódusokban (2., 4., 6. szakasz) az együttműködés fő tartalma az anyagi export, míg a szellemi export inkább kísérő jelenség. A tudományos-műszaki kooperációs periódusokban (1., 3., 5. szakasz) a szellemi és anyagi export részaránya megfordul — egymást váltják, egymás számára törik az utat.

Az együttműködés formáját tekintve az objektum-szállító periódusok hasonlóak a már ismert és gyakorolt komplett berendezések exportjához, de annál előretökendőbbek és komplexebbek.

A termelőrendszer szerkezeti kialakítása

A termelőrendszer szerkezeti kialakításában egyrészt a rendszerben lejátszódó folyamatokra, másrészt a jogszabályok adta lehetőségekre kell támaszkodni.

Tekintettel arra, hogy az idevonatkozó jogszabályok tevékenységre orientáltak — egyértelmű, hogy a szerkezeti kialakításnál is a folyamatok, tevékenységek rendszere a döntő.

Az alapkérdés annak eldöntése, hogy az export fővállalkozási folyamat centruma hol legyen, vagyis melyik vállalat legyen az a vállalkozó (fővállalkozó) — amelynek feladata az alvállalkozók és a saját szolgáltatás olyan felelősséggel való koordinációja, hogy a külföldi megrendelő részére — elfogadható kockázattal — azt az eredményt produkálja, amit a megrendelő a szerződésben kikötött.

A természetes centrum kialakítására a következő típusesetek lehetségesek:

- a) Külkereskedelmi vállalatnál
aa, áruforgalomra specializált

- ab, berendezés export-importra specializált
ac, rendszerexportra orientált
b) Tervező vagy beruházó vállalatnál
ba, önálló vállalat, fő feladata az export-fővállalkozás
bb, önálló vállalat, mellékfeladat az export-fővállalkozás
be, közös vállalat, fő feladata az export-fővállalkozás
c) Termelő, ill. szolgáltató vállalatnál
ca, önállóan
cb, több termelő vállalattal konzorciumban
cc, rendszerexport elemeinek termelése sehol sem fő profil, kapacitás alapozott, rendszeralkotói kultúra hiányzik
d) Költségvetési keretben gazdálkodó intézménynél

Vizsgáljuk meg a felsorolt típus esetek tulajdonságait: ad a)

A fővállalkozó azonos valamelyik meglévő külkereskedelmi vállalattal (feltehetően azzal, amelynek profilja a rendszer jellegzetes elemeihez a legközelebb áll). E megoldás előnye a szorosabb értelemben vett áru- és piacismeret, kiépített üzleti, kapcsolati hálózat, valamint az üzletkötési és bonyolítási rutin megléte. További előnye, hogy nem kell sok költséggel és veszéllyel járó új vállalatot alapítani, azt beilleszteni a népgazdaság kialakult rendjébe.

Az aa típus hátránya, hogy az adott vállalatot a hagyományos értelemben vett áruexportra orientált szakismeret, kereskedelmi rutin, ösztönzési rendszer — még a meglévő üzleti kapcsolat is — elsősorban nem a rendszer export felé húzzák, hanem az áru export irányába.

Az ab típus hátránya, hogy jelenlegi szervezeti felépítésük, szakgárdájuk és a szabályozási rendszerben elfoglalt helyük maximum a létesítmény eladására és nem tartós rendszer-szállítási kapcsolatokra teszi képessé őket.

Ahhoz, hogy rendszer exportáló fővállalkozókká át lehessen őket alakítani, egész lényegüket meg kell változtatni.

Az ac típus a rendszerexportra tudatosan létrehozott vagy meglévőből átalakított külkereskedelmi vállalat.

A rendszerexportra szakosodott külkereskedelmi vállalatnak azonban a konkrét szakértelem nem lesz erős oldala. Az egyes rendszerek software-jét éppúgy a különböző beszállítóktól kell megrendelnie, megvennie, mint az anyagi elemeket, s fel kell készülnie arra, hogy az egyes üzletekkel kapcsolatban beszállítóinak szakembereit többet kell külföldre küldenie, mint saját gárdáját. Amihez egy ilyen rendszerexportra szakosított vállalat lényegesen jobban érthet mint bármelyik belföldi munkára orientált cég, az a piac figyelése és megszerzése, a külföldi partnerekkel való kereskedelmi és jogi jellegű kérdések tisztázása, a szállítmányozás lebonyolítása stb., tehát lényegében ügynöki jellegű feladat elvégzése. Nem fog viszont jól érteni a vállalat sem a műszaki kérdésekhez, sem a munkálatok belföldi és külföldi megszervezéséhez, sem a kooperációk és a tudományos-műszaki együttműködés folytatásához, amit összefoglalóan engineering tevékenységnek szokás nevezni.

Nehezen tud tehát érdemi *egyékként* fellépni mind belföldön, mind külföldön, ha megmarad azon keretek között, amelyek egy, a mai értelemben vett külkereskedelmi vállalat tevékenységi körét behatárolják, ha csak ez a keret térben és időben ki nem lesz bővítve a rendszer-export kívánalmainak megfelelően.

ad b)

Az olyan, bonyolultabb komplett berendezések vagy exportrendszerek esetében, ahol nagyvolumenű és jelentős, speciális műszaki ismeretet igénylő bel- és külföldi tevékenységet kell kifejtetni (pl. timföldgyár, festékgár, az élelmezési és vízügyi rendszerek, kőolajszállító vezeték rendszer stb. esetében) — egy adott rendszerfajta fővállalkozásával megbízott *komplex irodát* (vállalatot) célszerű létesíteni, amelynek fejlesztési és termelési tevékenységének célirányos koordinálása, valamint az export-fővállalkozás ellátása.

A ba típuscsoportba tartozik a GÉPEXPÖRT, az ÉMEXPÖRT és a CHEMIMAS; míg a bb, típushoz az ALUTERV-FKI sorolható.

A példaként felsorolt vállalatok esetenként más-más, vagy állandóan azonos külkereskedelmi vállalattal együttműködve jelennek meg a külföldi piacon. Az együttműködésre ajánlott forma a „külkereskedelmi társasági szerződés.”

ad c)

A rendszerexport fővállalkozás feladatát a külkereskedelmi joggal rendelkező *nagyvállalat* is elláthatja, amely a rendszer anyagi és szolgáltatási elemeinek zömét megtermeli, és képes magát a rendszert át is plantálni más országba.

A ca típusra példa az Egyesült Izzó.

A cb típusnál egy nagyvállalat, csak más nagyvállalatokkal szövetkezve képes a komplex rendszer szállítására. Lényeges eleme e típusnak, hogy egy *rendszer-gazda* létezzen. E típusra példa az egészségügyi rendszert szállító Medicor Művek.

A cc típus esetében több alrendszert szállítani képes termelő vállalat létezik, de egyiknek sem profilja a komplex-rendszer szállítása.

ad d)

Amennyiben a *rendszeralkotó erő*, az előzőekben felsorolt szférákban nem hozható létre, elképzelhető például valamelyik kutatóintézetnél külön export-fővállalkozói szervezet felállítása, ahogyan azt az Energiagazdálkodási Intézet tette.

A termelőrendszer szerkezeti centrumát jelentő fővállalkozói szervezet működőképességének előfeltétele:

- a műszaki termelési, tervezési háttér,
- a külkereskedelmi háttér,
- a hitelképesség.

A *műszaki termelési-tervezési háttér* a termelő rendszer létrehozásának alapvető előfeltétele. A termelési tényezőkről már szólottunk, míg a tervezés kérdéséről mint „engineering tevékenység” külön pontban foglalkozunk.

A *külkereskedelmi háttér* jelenti azt az infrastruktúrát, amelyben az export fővállalkozás funkcionálhat. A természetes centrum kialakításánál a tárgyalat

típuseseteken e kérdést a fővállalkozói szervezet hovatartozásával együtt vizsgáltuk.

A *hitelképességről* ez ideig nem esett szó, márpedig tőke nélkül export fővállalkozás nem lehetséges.

A szükséges tőke előteremtésére a gazdálkodó szervezet forgóeszközállományának igénybevétele mellett, a Magyar Nemzeti Banktól „középlejártatú célhitel” vehető igénybe:

- az alvállalkozók által készregyártott és beszálított termékek (részegységek), illetve a helyszínen elvégzett építési-szerelési munkák ellenértékének kifizetésére;
- a fővállalkozó saját termelőtevékenységének keretében készregyártott termékek, elvégzett szellemi tevékenység finanszírozására;
- a külföldi féllel szemben keletkezett követelések megelőzésére.

A külföldi devizafinanszírozási tevékenység ellátásába célszerű a Magyar Külkereskedelmi Bankot bevonni.

A komplett berendezések (létesítmények, rendszerek) szállításával kapcsolatban, annak kivitelezési minőségével, komplettiséggel, garantált teljesítményével, műszaki paramétereivel, elérendő működési önköltségével összefüggő garanciális kockázatokból származó veszteségek fedezetére — a jogszabályban meghatározott módon — „fővállalkozói garanciális kockázati alap” létesíthető.

Engineering tevékenység

Az engineering tevékenység olyan mérnöki munka, amely mind horizontálisan (technológiai tervezés, építész tervezés, épületgépész tervezés, geológiai — geodéziai felmérés, stb.), mind pedig vertikálisan (ajánlati terv, kivitelezési terv készítése, tervezői művezetés, oktatás stb.) átfogja az exportfővállalkozás területét.

A működőrendszer, vagyis az exportra kerülő rendszer és az árnyékrendszer együttese, valamint ennek alrendszerei területein folyó kutatói — fejlesztői tevékenység — mindenkor legfőbb bázisa a termelő rendszer tervezési háttérnek. Ezen túlmenően a működő rendszer és a termelő rendszer között elengedhetetlen a közvetlen együttműködés, mégsem tartozik a kutatói — fejlesztői tevékenység az engineering tevékenységi körbe.

Tőkés országokban az engineering gyűjtő fogalma alatt elsősorban a technológiával összefüggő basic-engineeringet, know-how és licenc átadást, valamint a kivitelezés és az üzembe helyezést megelőző mérések, próbák során nyújtott művezetést és szaktanácsadást, esetleg még a technical managementben való, bizonyos ideig tartó részvételt értik.

A hazai értelmezés szerint az engineering szolgáltatás magában foglalja mindazon szellemi tevékenységet, melynek révén a létesítendő mű teljesen megvalósul. Ide tartoznak tehát a tanulmányok, kutatások, kísérletek, projekt report (beruházási javaslat) készítése, részlettervezés, betanítás, közreműködés az üzembe helyező próbák során a garancia bizonysításában, üzembe helyezés utáni segítségnyújtás stb.

A rendszerexport természetszerűen az engineering tevékenységet is kibővíti és olyan ütemhez rendeli, ahogy a tudományos-műszaki kooperációs periódusok és az objektum szállító periódusok váltják egymást.

Az engineering tevékenységet ellátó szervezet lehet önálló *tervező vállalat*, szerződéses viszonyban a fővállalkozóval, de lehet a fővállalkozó vállalatának keretén belüli önálló *tervező iroda* is.

Mind az érdekelttség, mind a felelősség szempontjából egyértelműen jobb megoldásnak az tűnik, amikor a fővállalkozó szervezet saját tervező irodával rendelkezik. A legjobb megoldás, amikor a tervező vállalat maga egyben a fővállalkozó is (ALUTERV-FKI).

A hazai jogszabályok ugyanis a tervezőt nem kötelezik olyan garanciális és kártérítési vállalásokra, mint amilyeneket a fővállalkozó kénytelen a vevő felé vállalni. Jogvita esetén — szerződéses kapcsolatnál — általában nem a hiba, hanem a felelősség elhárítása a jellemző.

A termelőrendszer megteremtése a távközlő rendszerek exportjához

A távközlő rendszerek fajtáiról adott áttekintésben kijelentettük, hogy mind a technológiai távközlő rendszerek, mind az infrastrukturális távközlőrendszerek területén hazánkban az „árnyékrendszer” megtalálható.

Az „exportra kerülő rendszer” esetében már csak azt írjuk, hogy ez „részben” illetve „nagy részt” rendelkezésre áll, de nem tekinthetjük sem komplettnek, sem komplexnek.

Az exportra kerülő rendszerek kialakulásánál döntő szerepet játszott, hogy az export zömmel a Szovjetunió felé irányult. A megrendelői igények azonban szükségtelemmé tették egyrészt a rendszeralkotást, másrészt az építési, szerelési, valamint a szellemi munka exportját. A megrendelő, elsősorban a szovjet posta, jól meghatározott jellemzőjű és megbízható működésű berendezéseket kért és kapott.

Az export struktúrában ennek a feladatnak tökéletesen megfelelt a bizományi szerződéssel bonyolított áru export.

A kialakult „termelő rendszer” természetszerűen magán viseli ennek a sajátosan egyoldalú exportnak valamennyi következményét.

Melyek ezek a következmények?

1. Nincs az iparág területén ténylegesen működő *rendszeralkotó intézmény*. A rendszeralkotást, vagyis a távközlési szolgáltatási igényeket kielégítő átviteltechnikai, kapcsolástechnikai, kábelhálózati stb. rész megoldások optimális kombinációjának kialakítását — külföldön az ottani postaszervek, itthon a Magyar Posta végzi.
2. Nincs az iparág területén olyan *tervező apparátus*, amely a komplett berendezés, illetve a komplex rendszer exportához szükséges engineering tevékenységet ellátná. Az áruexporthoz szükséges műszaki dokumentációkat a megbízó iparvállalatok szolgáltatják a külkereskedelmi vállalatnak. Gyakorlatilag az engineering iránti igény mind ez ideig fel sem merült.

3. Nincs az iparág területén olyan *építő-kivitelező vállalat*, amely egyrészt a távközlő létesítmények építményeit, másrészt a távközlő hálózatokat (elsősorban a kábelhálózatot) látrehozza, beleértve a különböző szerelési, mérési feladatokat. Termelő vállalatunk jelenlegi felkészültsége kizárólag a meglévő épületekben, a leszállított berendezések helyre telepítését és üzembe helyezését teszi lehetővé.

A korábbi évek exportpolitikájából adódó következmények a jelenlegi céljaink elérésénél nem hagyhatók figyelmen kívül, a termelő rendszer szerkezeti kialakításánál a felsorolt hiányosságok megszüntetése alapvető feladat.

A termelő rendszer természetes centrumának kialakítására iparágunk területén az alábbi esetek jöhetnek számításba:

a) Külkereskedelmi vállalatnál

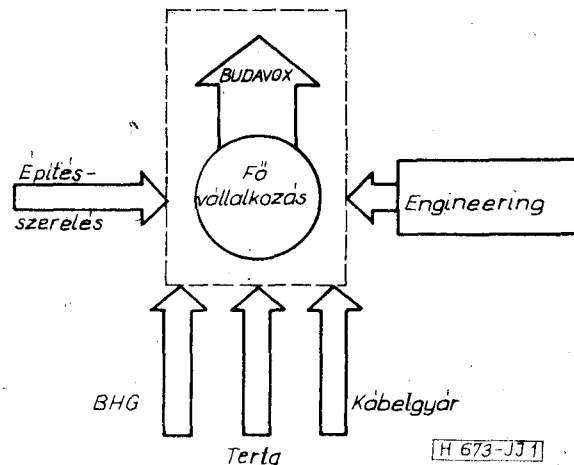
Jelenleg a Budavox rt. mint bizományos bonyolítja termelővállalataink áruexportját. A Budavox rt., rendelkezik egyrészt külkereskedelmi infrastruktúrával, másrészt fővállalkozói maggal; ezek továbbfejlesztésével — az export fővállalkozás természetes centruma, e vállalat keretében kialakítható.

Rendkívül fontos annak megfontolása — külkereskedelmi vállalatról lévén szó — hogy az engineering tevékenységet külső intézmény vagy vállalaton belüli iroda lássa-e el.

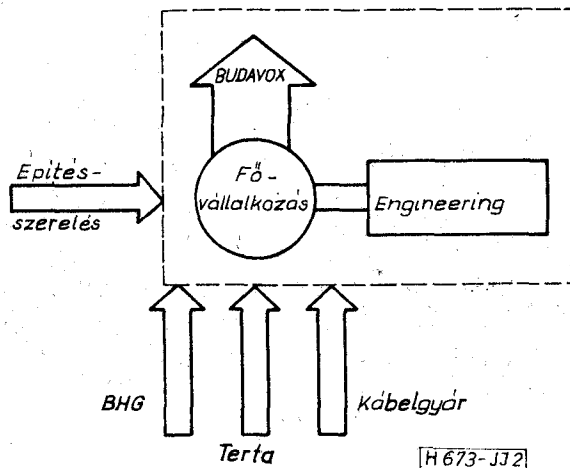
Az 1. ábrán látható az a szerkezet, amelynél a Budavox rt. az export fővállalkozást és a külkereskedelmi tevékenységet bonyolítja, minden más tevékenység alvállalkozók szerződéses kapcsolatain alapul. Ez a megoldás jelenti valamennyi lehetséges megoldás közül a Budavox rt. számára a legnagyobb kockázatot.

Az 2. ábrán bemutatott változat szerint a Budavox rt. az exportfővállalkozáson és a külkereskedelmi tevékenységen kívül az engineering tevékenységet is ellátja. Ennél a megoldásnál a Budavox rt. „szakértelme” megnő, így kockázata is lényegesen kisebb, mint az előző változatnál.

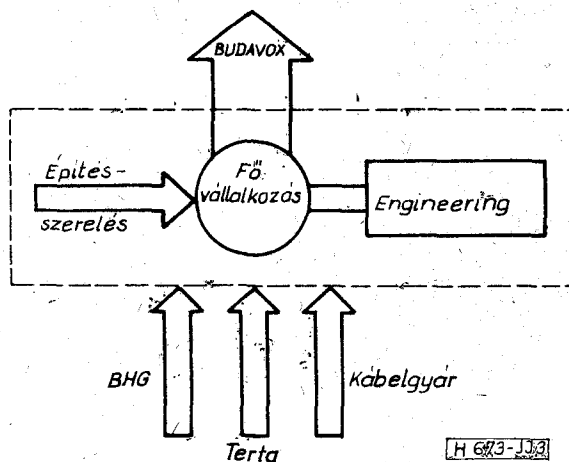
A két lehetséges változat közötti döntésnél figyelembe kell venni azt is, hogy távközlő rendszerek tervezési tevékenységet önálló vállalkotként egyedül a

1. ábra

2. ábra

3. ábra

POTI végez; más tervező vállalatoknál távközlő rendszereket tervező részlegek, osztályok léteznek (pl. MÁVTI, OLAJTERV, ERŐTERV).

b) Tervező vagy beruházó vállalatnál

Az iparág területén jelenleg sem tervező, sem beruházó vállalat nem létezik.

c) Termelő, illetve szolgáltató vállalatnál

Mivel egyik termelő vállalat sem tekinthető „rendszergazdának”, ezért bármelyik termelő vállalat magára vállalhatja az export fővállalkozási tevékenység ellátását. Veszélye e változatnak, hogy a nem fővállalkozó, többi termelő vállalat kiszolgáltatottá és függővé válik. Amennyiben a termelő vállalatok egy tröszt keretén belül gazdálkodnának, úgy ez a veszély elhárulna.

Amennyiben az iparág területén egy építésszerelést végző önálló vállalat létesülne, akkor az a vállalat lenne a legalkalmasabb az export fővállalkozási tevékenység ellátására. E vállalat keretében lenne megoldható legelőnyösebben az engineering tevékenység ellátása is. Ez a változat a 3. ábrán látható.

A külkereskedelmi tevékenységet bármelyik változat esetében is a BUDAVOX RT-nek kell ellátnia.

d) Költségvetési keretben gazdálkodó intézménynél
A TKI, mint kijelölt rendszertervező intézmény – az Energiagazdálkodási Intézethez hasonlóan –

elméletileg alkalmassá tehető az engineering és az exportfővállalkozói tevékenység ellátására.

Termelő rendszerünk jelenét meghatározza a sajátosan egyoldalú export következményei, jövőjére pedig meghatározó lesz az a folyamat vagy döntés, amely az exportfővállalkozás szervezeti helyét, centrumát fogja kialakítani. Ugyanakkor szükséges még a rendszeralkotást is magába foglaló engineering tevékenységet ellátó apparátus és az iparági építő-szerelő kivitelező bázis megteremtése.

Hivatkozott jogszabályok

9/1975./Kk, É. 1./1976./KkM-PM-MNB számú együttes utasítás az export-fővállalkozási tevékenység előmozdításáról.

311/1977./Pk. 17/PM-KkM-MNB számú együttes közlemény az export-fővállalkozási tevékenység előmozdításáról, valamint az export fővállalkozás után visszatartható termelési adóról szóló jogszabályok egyes rendelkezéseinek értelmezéséről.

54/1978./XII. 7./sz. MT rendelet a külkereskedelmi tevékenységet folytató vállalatok belföldi szerződéseiről szóló 32/1976./IX. 23./Korm. sz. rendelet módosításáról.

Jutasi István
OLAJTERV

Lapunk példányonként megvásárolható:

az V., Váci utca 10.

az V., Bajcsy-Zsilinszky út 76. szám alatti

hírlapboltokban